

Adatok az oroszhegyi templom és egy XVII. századi kép történetéhez

A falu és temploma(i)

Aki Székelyudvarhelyről északra, a várostól mindössze 13 km-re fekvő Oroszhegyre utazik, évszakoktól függetlenül pazar látványban részesül. A kadicfalvi eltérő után, a Nagy-Küküllőbe ömlő Bosnyák-patakkal majdnem párhuzamosan, kanyaros dombvonulaton vezet felfelé az út a falusi turizmus mintapéldájaként is számon tartott Tibódba, ahonnan egy kis lejtőn ereszkedhetünk a dombhajlatok alá települt Szentkirályra, hogy aztán a Hosszú mezőn felkapaszkodva, fokozatosan feltárulkozzon előttünk a községközpont, Oroszhegy. Először a templomot pillantjuk meg, amint kiemelkedik a sok apró ház közül, aztán, ahogy közeledünk, a szemünkbe tűnik a neoklasszicista, elegáns kivitelezésű régi községháza és a most renoválás alatt lévő óvoda, majd a szintén felújított Polgármesteri Hivatal és a többi közhasznú épület.

A falu első temploma az 1334. évi pápai tizedszedéskor már biztosan létezett. Ez a templom egyesek szerint a diafalvi falurészen állott 1670-ig, de ezt akkor a nedvesség miatt nem lehetett tovább fenntartani. 1670-ben a mai faluközpontban, a fontosabb utcák találkozásánál egy kisebb dombra épül fel az új istenháza. Alig több mint négy évtizeddel később, 1711-ből már konkrét adataink vannak a templomról: Nagyboldogasszony tiszteletére van emelve, két oltára van, az egyház egyik földje pedig a „Diafalvi határba Haydo Péter háza alatt” van. Az 1721-ben tartott canonica visitatio alkalmával feljegyez-

ték, hogy az oroszhegyi templomot Halomágyi Sámuel licenciátus szolgálja, a templom kis helyen fekszik (kicsi), zsindegyel van fedve, előtte fa torony áll, amelyben két harang van².

Az 1760-as egyházlátogatási jegyzőkönyv nagyon részletesen leírja a közel egy évszázados épület állapotát, és az egyház ügyeibe is bepillantást nyerünk. Kiderül, hogy a templom a falu közepén áll, régi és romos állapotot mutat. Annakra szűk és csekély, hogy a hívek harmada kénytelen a falakon kívül hallgatni a misét. Nagyon fontos számunkra az a feljegyzés is, amely a „hegyi” [a Lázhegy nevű platóról van szó, a falutól északra] kőkápolnára vonatkozik. Ezt a kápolnát Jézus mennybemenetelének tiszteletére építették³. (Meg kell jegyeznünk, hogy a kápolna közelében van az „Urusus kút”, ahol a hagyomány szerint csodás gyógyulások történtek. Valószínű, hogy ezek a gyógyulások, csodás jelenségek hívták életre ezt az „erdei” kápolnát, ahová minden év áldozócsütörtökén az oroszhegyiek és a környék népessége elzarándokolt. Az erdei kápolnához való búcsújárást azonban az egyházi hatóság a XVIII. század végén betiltja a mind gyakrabban előforduló erőszakos cselekmények, verekedések miatt, sőt a kápolnát is leromboltatják).

1766–1770 között a szűk és romos templom helyébe újat emelnek az oroszhegyiek Tamási György olvasókanonok hathatós közbenjárásával és anyagi segítségével. Az új templomról először az 1770-es (helyesebben 1771. jan. 31-i) vizitáció során felvett jegyzőkönyvből értesülünk. Fontos megjegyezni, hogy ekkor épül először torony a templomtesthez⁴. A hajóhoz a déli oldalon egy portikusz csatlakozott, a szentély félköríves kialakítású volt és az északi részéhez építették hozzá a hajó falába nyúló sekrestyét. Nagyon szépen látszik az 1769–1773 között Erdélyről készített I. katonai felmérésen a diafalvi falurész az út jobb oldalán lévő szabályos elrendezésű telkekkel, és a központi rész a cinteremfállal körülvetett templommal és az azt övező halmazos, zegzugos utcákkal. A XIX. század húszas éveiben a templomhoz három felszentelt harang tartozott: a legnagyobbat – egy négy-mázsás harangot – Tamási György olvasókanonok 1772-ben öntette Budán. Volt

*Az oroszhegyi templom az 1930-as években
Kováts István felvétele*

Szent Katalin misztikus eljegyzése

még egy kétmázsás, feliratos (leszerelt?) harang és egy 1709-ben öntött 90 fontos is. Ugyancsak Tamási György építteti saját költségén a parókiát is 1777-ben⁵.

A templom mai alakját az 1937–1940 közötti nagyszabású átalakítás nyomán nyerte el. Ekkor a szép barokk(os) tornyot meghagyva, de hagymasisakját (amely még a múlt század ‘30-as éveiben készült fényképfelvételen jól látszik) gúla alakúra cserélve, az óraíves kialakítást elbontották. A hajót megnagyobbították, a szentélyt és a sekrestyét újraépítették. A XVIII. századi templom északi hajófalát meghagyták, de elbontották a déli falat a portikusszal együtt, valamint a félköríves záródású szentélyt és az ahhoz csatlakozó sekrestyének a hajóhoz simuló részét. A hajót déli irányban kiszélesítették az egykori portikusz külső faláig, az egykori szentély tengelyében pedig egy-egy kápolnát emeltek, az északi oldalon a régi sekrestye falainak felhasználásával. Így ma az oroszhegyi templom főhomlokzatát a vastos, rézsús támpillérekkel erősített négyszöghasáb alakú torony uralja, amelynek déli oldalához ragasztottak egy, az orgonakarzatba csigavonalasan felvezető lépcsőt magába foglaló, félkör alaprajzú, bádoggal fedett építményt. A főbejárat a torony alatt nyílik, de ahhoz, hogy a templombelső szemügyre vehessük, még át kell haladnunk az orgonakarzat alatt. A tágas hajóba az északi és déli oldalon három magas, félköríves ablak enged be a fényt. Hasonlóan jó megvilágításról beszélhetünk a Lourdes-i Szűz Mária és Jézus Szíve oltárokkal ékesített mellékkápolnák esetében is. A „Mennybe felvett királyné, könyörögi érettünk!” feliratú diadalívhez kapcsolódik a sokszög öt oldalával záródó szentély a főoltárképpel, amely Mária mennybemenetelét ábrázolja. Érdekes módon a képhez nem tartozik oltárfelépítmény és hátfal sem, mindössze

vaskapcsokkal rögzítve lóg a szentélyfalon. A régi oltárkép, amelyen szintén Mária mennybevitelét ábrázolták, ma a plébánia épületében található, a hittan teremben. Észak-itáliai hatásra fogant, valószínűleg a XVIII. században készült. Máriát felhőkön ülve, kék köpenyben, kitárt karokkal, négy angyal(fej) társaságában láthatjuk. A kép felirata: „ASSUMTIONEM MARIAE.”

A templomot 1995-ben, Sebestyén Domokos plébános működése idején festették újra, meghagyva a főboltozat 1957-ben elkészült három festményét: az orgonakarzat fölött lévő *Angyali üdvözetet*, a hajó fölött lévő íves keretbe foglalt *Pásztorok imáadását* és a diadalív előtt lévő *Szent Családot*. A hajófalakra 1974-ben kerültek festett képek Csiki Józsefnek köszönhetően. Az északi oldalon Péter László egykori oroszhegyi plébános védőszentjét – Szent László királyt – festette meg, kiragadván a lovagszent legendájából azt a jelenetet, amint szomjazó seregének vizet fakaszt a sziklából. A szemközti oldalon Szent István király legendájának azt az epizódját látjuk, amint koronáját felajánlja a Magyarok Nagyasszonyának. Ennek a falképnek a direkt előképe Benczúr Gyula oltárképe a budapesti Szent István-bazilikában.

Az oroszhegyi templom **berendezési tárgyaira** vonatkozóan a legkimerítőbb adatokkal legkorábban az 1824-es vizitációs jegyzőkönyvben találkozunk. Eszerint ekkor a templom falait a „via crucis”, azaz a kereszt útja (stáció)képei díszítették. A leírások alapján azt feltételezzük, hogy a „nagy oltár” a barokkra jellemző oszlopos architektúrára kialakítást követte. A fent említett forrás világosan említi, hogy a „nagy oltáron” négy oszlop között két szobor van: a Szent Józsefé és a Szent Jánosé. A tabernákulum ajtóit két kerub alakjával vannak díszítve, a falon pedig Szent Joachim és Anna képe függ. A továbbiakban azt olvashatjuk, hogy a templomnak három felszentelt oltára van: a főoltár titulusa a Mennybe fölvevett Mária, a jobb oldalon a Szent György tiszteletére szentelt, míg a bal oldalon a Szent Kereszt (mellék)oltár található⁶. Ezek az oltárok sajnos a XX. század eleji templom-átalakításkor lebontódtak és ma már nincsenek meg. Egy 1940. aug. 15-én, Oroszhegyen keltezett jegyzőkönyv szerint a „régii templom lebontott oltárainak anyaga elraktározva az új templom kórusában” van. Adataink vannak arra vonatkozóan, hogy 1941 márciusában az oroszhegyi egyházközség vezetői árajánlatot kérnek az Oberbauer nevű budapesti templom-

berendező és zászolókészítő vállalatától az új templom használati tárgyainak ügyében. Így szó esik többek között az „oltártervrajzról”, a „meglévő oltárképről”, illetve arról, hogy „az oltárkép az oltárfelépítménybe legyen-e beépítve vagy pedig teljesen különállóan lógjon a szentély falán”. Ebből arra következtethetünk, hogy a már Orbán Balázs által is említett (második) főoltárképet igyekeztek a megváltozott körülményekhez alkalmazkodva elhelyezni. 1942. okt. 30-án az oltár, áldoztatórács és szószék tervrajzainak kivitelezését az Egyházmegyei Egyházművészeti Bizottság – fenntartásokkal ugyan, de – engedélyezi⁷. A (második) főoltárkép végül felépítmény nélkül került a szentély falára. Mária mennybemenetelét ábrázolja: angyalok viszik fel az égbe Máriát, miközben a sír körül összegyűlt apostolok csodálkozva néznek utána, és halotti leplet tartják kezükben, amelyben a Mária üres sírjában talált rózsák vannak. A kép felső regiszterében láthatjuk a Máriát váró Szentháromságot.

Az oroszhegyi templom legkvalitásosabb darabja egy XVII. századi, Szent Katalin misztikus eljegyzése témájú olajkép, amely a szentély északi részén, a papi szék fölött található. Ez a kép Temesvárról került Oroszhegyre 1962-ben Vass Sz. Áronnak és feleségének, Erzsébetnek köszönhetően, akik rövidesen szülőfalujuk templomának adományozták. Egy aranyozott keretben lévő XVII. századi, olajjal vászonra festett, ellipszoid alakú kompozícióról van szó, amely Szent Katalin misztikus eljegyzésének jelenetét ábrázolja. A gyermek Jézus, aki Mária ölében ül, Katalin bal gyűrűsujjára húzza a gyűrűt, közben pedig tekintetét édesanyja felé fordítja. Egy összetett kompozíciót láthatunk, a három alak megfogalmazása na-

gyon jól sikerült: Szent Katalin kék színű, dús redőzetű felsőruhát visel, haja kontyba van tűzve, jobb kezét szívére teszi. Márián vörös, ugyancsak bő redőjű ruhát láthatunk, bal kezével az ölében ülő gyermekét tartja. Jól érvényesül a festményen a fény-árnyék hatás, jellemző a mozdulatok finomsága és érezhető a szereplők közötti bensőséges viszony. A kép háttérében hegyek és épületek rajzai vehetők ki, a jobb oldalon pedig dús lombosított fák figyelhetünk meg. Szent Katalin és a gyermek Jézus gyűrűváltásának számtalan ábrázolása született. Említhetjük id. Lucas Cranach (1472–1553) képét, amelyen a jelenetnek több szemtanúja van. Folytathatjuk a sort Fra Bartolomeo (1472–1517) olasz reneszánsz festővel, de Annibale Carracci-val (1560–1609) is. A legközelebbi analógia azonban Ciro Ferri (1634–1689) nevéhez köthető. 2005-ben a gyulafehérvári Egyházművészeti Bizottság leltárba vette az oroszhegyi templomban lévő műtárgyakat. A bizottság szakemberei a Szent Katalin misztikus eljegyzése tematikájú képet a bécsi Kunsthistorisches Museum képtárában lévő, 1686-ban készült Ciro Ferri mű másolataként azonosították, de annak a lehetőségét sem zárták ki, miszerint egy XVII. század végi replika volna.

Kovács Árpád

1. Gyulafehérvári Érseki Levéltár (GYÉL) Canonica visitatio. 1711: 1. doboz, 1. kötet, 25.
2. Uo. Canonica visitatio. 1721: 1. d., 1. k., 216.
3. Uo. Canonica visitatio. 1760: 4. d., 8. k., 28.
4. Uo. Canonica visitatio. 1770: 3. d., 6. k., 318.
5. Uo. Canonica visitatio. 1824: 33. d., kötés nélkül.
6. Uo.
7. GYÉL Székelyudvarhelyi Kerületének Gyűjtőlevéltára. Plébániai iratok 679/b. Oroszhegy. Hivatalos iratok: 1941–1946.

*Az adományozó házaspár
Vass Sz. Áron és felesége, Erzsébet*